

Journal of Human Rights and Peace Studies

journal homepage: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/HRPS/index>

BOOK REVIEW

Universities and Conflict: The Role of Higher Education in Peacebuilding and Resistance. Edited by Juliet Millican, London and New York: Routledge, 2018. 254 pp. ISBN: 978-0-367-33876-3 (pbk).

Padtheera Narkurairattana

Institute of Human Rights and Peace Studies, Mahidol University, Thailand

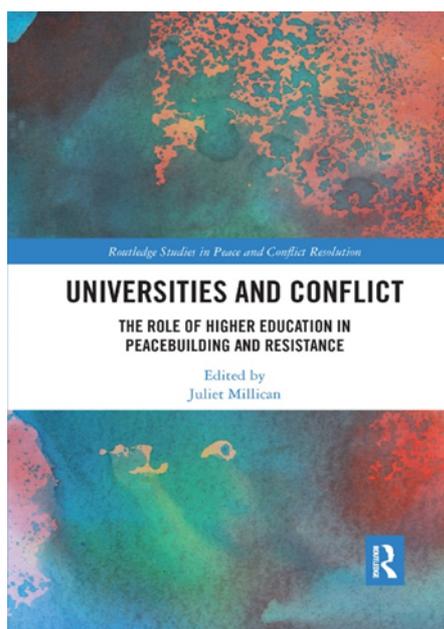
Email: padtheera.nak@mahidol.edu

Article History

Received: 02-Jun-2021

Revised: 26-Jul-2021

Accepted: 26-Aug-2021

บทบาทของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษา หรือที่เราเรียกกันติดปากว่า “มหาวิทยาลัย” นั้นหาใช่มีหน้าที่เพียงแค่การวิจัย การจัดการเรียนการสอนไม่ หากแต่สถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้นยังมีบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบในการนำความรู้ไปปรับใช้สังคมในมิติต่าง ๆ ด้วย โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่กระแสสังคมโลกหันมาตั้งคำถามเสียงดังมากขึ้นว่า สถาบันอุดมศึกษาจะอยู่รอดได้อย่างไรในท่ามกลางวิกฤตรอบด้าน ทั้งความผันผวนของสภาพแวดล้อม โรคระบาด เศรษฐกิจตกต่ำ ความเป็นประชาธิปไตยถดถอยทั่วทั้งเอเชีย (The Economist, 18 December 2021) คุณค่าดั้งเดิมต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาในระดับอุดมศึกษาถูกสั่นคลอน ผู้คนสมัยใหม่เริ่มตระหนักว่าการ

เรียนในระดับอุดมศึกษาอาจไม่ได้ตอบโจทย์การมีชีวิตในยุคดิจิทัลได้อีกต่อไป เงื่อนไขต่าง ๆ ทำลายต่อการดำรงอยู่ของสถาบันอุดมศึกษาทั่วโลกมากขึ้น

ในอีกด้านหนึ่ง สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งมีประวัติศาสตร์ที่ได้รับการบันทึกเกี่ยวกับบทบาทการสร้างเปลี่ยนแปลงผ่านทางสังคมการเมืองไปสู่การมีชีวิตในสังคมการเมืองที่ดีกว่า โดยเฉพาะในเรื่องการต่อต้านขัดขืนความไม่เป็นธรรมและการสร้างสันติภาพให้กับสังคมและในบางประเทศ สถาบันอุดมศึกษายังคงถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ดังกล่าว แม้ว่าบทบาทเหล่านั้นในบางขณะดูเหมือนว่าจะถูกทำให้อ่อนพลังลงอันเนื่องจากปัจจัยภายนอกหรือแม้กระทั่งปัจจัยภายในตัวสถาบันอุดมศึกษาเองที่อาจไม่ได้ใส่ใจที่จะรักษาบทบาทและความรับผิดชอบดังกล่าวไว้ หากแต่มุ่งเดินไปในทางที่สนองโจทย์ทุนนิยมเสรีและการทำให้การศึกษาเป็นสินค้าอย่างไรก็ดี หรือแม้กระทั่งการเผชิญกับภาวะโรคระบาดใหญ่ตั้งแต่ปลายปี 2020 จนกระทั่งหลายมหาวิทยาลัยอาจต้องปิดตัวลง ในขณะที่อีกหลายแห่งกำลังอยู่ในภาวะสุ่มเสี่ยงต่อการดำรงอยู่

หนังสือเรื่อง *Universities and Conflict: The Role of Higher Education in Peacebuilding and Resistance* (2019) หรืออาจแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า *สถาบันอุดมศึกษากับความขัดแย้ง: บทบาทอุดมศึกษาในการสร้างสันติภาพและการต่อต้านขัดขืน* ที่ Millican เชิญชวนให้ผู้อ่านได้ทบทวนและค้นหาคำอธิบายถึงเหตุผลที่สมเหตุสมผลต่อการดำรงอยู่ของสถาบันอุดมศึกษาท่ามกลางความผันผวนของสถานการณ์โลกที่ทั้งประชาธิปไตย สันติภาพและความเป็นธรรมกำลังถดถอย โดย Juliet Millican (2019) ทำหน้าที่บรรณาธิการหนังสือเล่มสำคัญที่รวบรวมงานเขียนของนักวิชาการจำนวน 21 คนที่เขียนงานเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันอุดมศึกษากับความรับผิดชอบต่อสังคมโดยเฉพาะในมิติที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง สันติภาพและการประท้วงต่อต้านรัฐบาลที่ไม่เป็นประชาธิปไตยในสังคมมีความเหลื่อมล้ำไม่เป็นธรรมสูงซึ่งเป็นสภาวะเงื่อนไขที่นำพาสังคมเดินไปสู่การเผชิญหน้ากับความขัดแย้งที่ลุกลามและทวีความรุนแรงมากขึ้นจนบ่อนทำลายสันติภาพและความสงบสุขในสังคม

การนำเสนอในเล่มเริ่มต้นจากบรรณาธิการที่ Millican ได้ชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างพลเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์นั้นได้กลายเป็นความท้าทายสำคัญของโลกในศตวรรษที่ 21 และบทบาทของคนรุ่นใหม่ซึ่งส่วนใหญ่กำลังอยู่ในระดับอุดมศึกษาหรือสถาบันอุดมศึกษานั้นเป็นได้ทั้งตัวกระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งและเป็นทั้งผู้รับผิดชอบต่อความขัดแย้งที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ปัญหาดังกล่าวยังเป็นใจกลางของความหวังใยจากบรรดาตัวแสดงนานาชาติซึ่งได้จัดทำรายงานเกี่ยวกับเรื่องแนวโน้มบทบาทของเยาวชนในระดับอุดมศึกษาต่อการสร้างการเปลี่ยนแปลงสู่สันติภาพ เช่น รายงานขององค์กร DfID (Smith and Vaux, 2003) ที่ว่าด้วยบทบาทของการศึกษากับการสร้างสันติภาพ (Education and Conflict) โดยเน้นย้ำเรื่องบทบาทการศึกษาต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้งที่รากเหง้าของปัญหาเพื่อตอบโจทย์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals) และงาน EFA (Education for All) (Smith, 2010) ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาก็

ยังคงเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับมนุษยชาติในการเปลี่ยนผ่านค่านิยม กรอบคิด ด้วยปัญญาและความรู้เพื่อการแปลงเปลี่ยนก้าวข้ามความขัดแย้งไปสู่สังคมที่ดีกว่า ตลอดงานของ UNESCO (Smith and Ellison, 2012) ที่ออกมายืนยันบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาของเยาวชนต่อการสร้างสันติภาพ ย่อมแสดงให้เห็นว่าการศึกษาในระดับอุดมศึกษายังมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งไปสู่การสร้างสันติภาพ ทว่าจะเป็นไปได้อย่างไร หนังสือเล่มนี้อาจจะพอชี้ให้เห็นทิศทางของคำตอบได้บ้าง ภายใต้ความมุ่งมั่นสองประการของหนังสือเล่มนี้ คือ *ประการแรก* การตั้งคำถามเกี่ยวกับบทบาทและความท้าทายที่เปลี่ยนแปลงไปของสถาบันอุดมศึกษาในการสัมพันธ์กับสังคมที่กว้างขวางมากขึ้นในพื้นที่ที่สถาบันอุดมศึกษานั้น ๆ ตั้งอยู่ และ *ประการที่สอง* คือการสำรวจค้นหาบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาที่อยู่ในบริบทความขัดแย้งของพลเมืองหรือในพื้นที่ที่ถูกยึดครอง โดยเป้าหมายหลักของหนังสือทั้งเล่มนี้ก็คือ ต้องการจะชวนผู้อ่านขบคิดว่าสถาบันอุดมศึกษาควรจะตอบสนองต่อความขัดแย้งอย่างไรโดยใช้ทั้งการศึกษาทางเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกและใช้การวิเคราะห์กรณีศึกษาเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาที่มีประสบการณ์เฉพาะด้านนั้น ๆ

สำหรับการนำเสนอในเล่มได้แบ่งออกเป็น 5 ตอน แต่ละตอนมีหลายบทจากผู้เขียนที่แตกต่างกัน หลากหลายและมีประสบการณ์เชิงลึกจากหลายแหล่ง และกำกับด้วยแนวเรื่อง (Theme) แต่ละตอน ดังนี้คือ

ตอนที่ 1 ว่าด้วยกรอบแนวคิดของเล่ม (Conceptual issues) ซึ่งมีด้วยกัน 3 บท บทแรกว่าด้วยเรื่อง บทบาทและความรับผิดชอบทางสังคมของสถาบันอุดมศึกษาในบริบทสังคมการเมืองที่แตกต่างกัน (pp. 13 - 28) บทที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสถานการณ์ของความขัดแย้งและศาสตร์แห่งการปฏิบัติว่าด้วยสันติภาพ ซึ่งก่อตัวอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงสงครามเย็น บทนี้นำเสนอวิธีการทำความเข้าใจความขัดแย้งโดยเน้นที่การทำความเข้าใจพลวัตของความขัดแย้ง รวมทั้งให้ข้อมูลอย่างกระชับถึงบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในช่วงหลังการทำข้อตกลงสันติภาพว่ามีบทบาทในด้านการฝึกอบรมความรู้และทักษะสำคัญต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมกระบวนการฟื้นฟูความสัมพันธ์ สิทธิมนุษยชน การพัฒนา ประเด็นเกี่ยวกับเพศและความเสมอภาคทางเพศ เป็นต้น ในขณะที่อีกบทบาทที่สำคัญคือการทำงานวิจัยเพื่อค้นหารากเหง้าที่แท้จริงของความขัดแย้ง การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง เรื่องเล่าที่ต่อต้านการแบ่งแยก บทบาทสตรีและเด็กเป็นต้น (pp. 14 - 43) บทที่ 3 ว่าด้วยเรื่อง บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษา ที่เกี่ยวกับการค้นหาสาเหตุของความขัดแย้ง และการสร้างสันติภาพหลังความขัดแย้งรุนแรงผ่านพ้น บทนี้ชี้ให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการวิเคราะห์รากเหง้าของความขัดแย้งซึ่งมีงานในทำนองนี้อยู่มากที่พบว่า การที่ผู้คนไม่มีการศึกษา หรือการศึกษามีคุณภาพต่ำสัมพันธ์กับความยากจนและเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้คนเข้าสู่วงจรของความขัดแย้งง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มนี้มักมองความขัดแย้งว่าเป็นปัญหาระดับบุคคลไม่ได้มองในระดับโครงสร้าง ข้อเสนอของงานในบทนี้จึงมองว่า สถาบันอุดมศึกษามีบทบาทหน้าที่สำคัญ 3 ประการคือ สอน ทำวิจัย และบริการวิชาการ เพราะเชื่อว่าการศึกษจะทำให้ผู้คนที่ยากจนสามารถพลิกฟื้นสถานะทางเศรษฐกิจของตนขึ้นมาได้ ขณะที่การสอนเรื่อง

ความการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (conflict transformation) ความเป็นธรรมหลังความขัดแย้ง (post-conflict equity) ความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน (transitional justice) โดยตรงก็จะช่วยให้การสร้างสันติภาพเป็นจริงได้ (pp. 44 - 62)

ตอนที่ 2 ว่าด้วยบทบาทเชิงสถาบันของการศึกษาระดับอุดมศึกษาและการตอบสนองเชิงสถาบันต่อความขัดแย้งหรือกรณีที่เกี่ยวข้องกับการยึดครอง ซึ่งประกอบด้วยบทความจากประสบการณ์ของสถาบันอุดมศึกษาควีนส์ใน Belfast ในช่วงเวลาที่มีความขัดแย้งรุนแรง มหาวิทยาลัยได้ทำหน้าที่เป็นเขตของพลเมือง “Zone of Civility” ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ปกป้องพลเมืองและเปิดโอกาสให้พลเมืองได้ร่วมกันส่งเสริมสันติภาพ เพราะวามหาวิทยาลัยควีนส์นั้นตั้งอยู่ในพื้นที่ด้านหนึ่งก็ดูเหมือนว่าจะทำตัวตัดขาดจากสถานการณ์ความขัดแย้งที่ล้อมรอบ แต่อีกด้านหนึ่งก็เปิดพื้นที่และโอกาสให้นักศึกษาได้ทดลองโครงการต่าง ๆ เพื่อนำพาสังคมไปให้พ้นจากการแบ่งแยกฝักฝ่ายระหว่างคู่ขัดแย้งคือ คาทอลิกกับโปรแตสแตนต์ (p. 69) กล่าวโดยสรุปในเชิงสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยควีนส์มีบทบาท 4 แบบ ทั้งที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับพลเมือง เป็นพื้นที่ที่ถูกตั้งคำถามถึงการทำหน้าที่เป็นกลาง และมีบทบาทในกระบวนการสันติภาพ (pp. 65 - 77) ต่อด้วยบทที่ 5 ว่าด้วยเรื่อง *การประท้วง นักโทษและปาเลสไตน์ศึกษา* (Protests, prisoners and Palestinian studies) และความท้าทายสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาในเขตปาเลสไตน์ว่าจะสามารถทำอะไรได้บ้างภายใต้การถูกยึดครองโดยอิสราเอล ซึ่งแน่นอนว่าในสภาวะที่มีทหารเข้ามาควบคุมและครอบครองพื้นที่เช่นนั้น เสรีภาพทางวิชาการย่อมถูกคุกคาม พร้อม ๆ กับคลื่นซึนามิของการละเมิดสิทธิมนุษยชนซึ่งภายใต้ภาวะวิกฤตเช่นนั้นก็ทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่คือ ทำให้คณาจารย์และนักศึกษามักกำลังความสามัคคีกันมากขึ้น และพื้นที่มหาวิทยาลัยกลายเป็นพื้นที่ของปฏิบัติการต่อต้านขัดขืนอย่างทรงพลังด้วยหลายวิธี ทั้งยุทธศาสตร์การไม่ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามคำสั่งต่าง ๆ (non-cooperation strategy) ของฝ่ายทหารที่มายึดครอง ทั้งการไม่เชื่อฟังคำสั่ง เป็นต้น (Not Obeying Orders) (pp. 78 - 89) และปิดท้ายตอนที่ 2 ด้วยบทความเรื่อง Should universities actively help build peace? ซึ่งเขียนโดยผู้เขียนสามคนที่ช่วยกันเปิดมุมมองให้เห็น “โครงการสร้างเมืองสันติ” (Programme for a Peaceful City) โดยมหาวิทยาลัยแบรดฟอร์ด (University of Bradford) (p. 90) ซึ่งทดลองทำโครงการดังกล่าวอย่างต่อเนื่องกว่า 10 ปี เพื่อจะหาคำอธิบายว่าสถาบันอุดมศึกษาควรจะช่วยสร้างสันติภาพอย่างแข็งขันหรือไม่ อย่างไร และบทสะท้อนจากโครงการเพื่อเมืองสันติภาพพบว่า มหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่สร้างพลังธรรมแห่งจินตนาการสำหรับการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งอย่างมีศิลปะ เปลี่ยนความสัมพันธ์ที่ไม่สันติเป็นความสัมพันธ์ที่สันติได้ด้วยพื้นที่แห่งการคิดเชิงความสัมพันธ์ (pp. 90 - 103)

ตอนที่ 3 ว่าด้วยเรื่องบทบาทการนำทางวิชาการกับการตอบสนองการทำงานผ่านระเบียบวินัยพิเศษทางการปกครองและชุมชนท้องถิ่น (Academic-led responses, working through specific disciplines

with governments and their local communities) ในตอนนี้ประกอบด้วยบทความ 5 เรื่องด้วยกัน เรื่องแรกว่าด้วยเรื่อง *คลินิกสิทธิมนุษยชนศึกษาในเขตยึดครอง: ความพยายามสร้างสะพานปิดช่องว่างมาตรฐานสิทธิมนุษยชน* (Clinical human rights education in an occupied territory) โดย Muner Nuseibah (pp. 107 - 119) ซึ่งกล่าวถึงบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในเรื่องการจัดการศึกษาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนเพื่ออุดช่องว่างทางมาตรฐานด้านสิทธิมนุษยชน โดยเลียนแบบการจัดการศึกษาของคลินิกทางกฎหมายมาใช้ และเมื่อมีการตั้งคลินิกสิทธิมนุษยชนศึกษาขึ้นมา ก็ทำให้ได้พบว่าการปฏิบัติของกองกำลังในเขตยึดครองนั้นไม่ได้เป็นไปตามกฎหมายมนุษยธรรมสากลเลย เป็นต้น และต่อมาก็ได้ขยายประเด็นไปสู่มิติด้านสิ่งแวดล้อมและด้านอื่น ๆ ด้วย

บทถัดมาว่าด้วยเรื่อง *สะพานเชื่อมช่องว่างระหว่างนานาชาติกับท้องถิ่นในการสร้างสันติภาพผ่านความร่วมมือทางวิชาการ: โครงการปริญญาโทสันติศึกษาในบอสเนีย* (pp. 120 - 136) จากนั้นเป็นเรื่อง *การสร้างสันติภาพผ่านการศึกษา: การเพิ่มศักยภาพและความเกี่ยวพันในเวลาที่ไม่ใช่เสถียรภาพและความมั่นคง* โดย คณะผู้เขียนสามคนคือ Johny Byrne, Maire Braniff, and John Bell (pp. 136-148) ต่อด้วยเรื่อง *ความรับผิดชอบทางสังคมและคุณธรรมของครูผู้สอนภาษาต่างประเทศหลังความขัดแย้งผ่าน* ในบทนี้นำเสนอให้เห็นความท้าทายของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ต้องดำรงอยู่ท่ามกลาง *ความเปราะบางและการแตกกระจายในบอสเนีย-เฮอร์เซโกวีนา* การออกแบบหลักสูตรการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนใหม่เพื่อปรับโลกทัศน์และวิธีคิดของผู้เรียนโดยใช้กรอบคิดเรื่องการศึกษาเชิงวิพากษ์ (Critical pedagogy) ในการจัดเตรียมครูจากมุมมองระดับโลกมาสู่มุมมองระดับท้องถิ่นและในทางกลับกัน รวมถึงการจัดการศึกษาข้ามวัฒนธรรมและการจัดการศึกษาแบบให้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมเพื่อลดช่องว่างความขัดแย้งทางศาสนา ชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในบอสเนียเฮอร์เซโกวีนาลองอีกทางหนึ่งล้วนเป็นบทบาทที่สำคัญและท้าทายระบบการศึกษาซึ่งถูกนำมาบอกเล่าโดย Larisa Jasumagic-Kafedzic (pp. 149 - 163) และปิดท้ายตอนที่ 3 ด้วยบทความเรื่อง *การไตร่ตรองสะท้อนคิดของการศึกษาในฐานะปฏิบัติการทางการเมือง ผ่านกรณีศึกษาบทบาทของสถาบันสตรีศึกษาในฐานะวงล้อสำหรับการเปลี่ยนแปลงในสถาบันอุดมศึกษา Birzeit ในเขตปกครองปาเลสไตน์* (pp. 163 - 175) เน้นหลักคิดการศึกษาในฐานะที่เป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (education as a human rights) เชื่อมโยงกับหลัก “การศึกษาสำหรับทุกคน” (education for all) และการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาด้านเพศสภาพและการพัฒนา ตลอดจนการส่งเสริมงานวิจัยและการตีพิมพ์เผยแพร่ รวมทั้งการแทรกแซงทางสังคมเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างเพศ การพัฒนาพลเมืองที่เน้นเรื่องความเสมอภาคทางเพศ เป็นต้น

สำหรับตอนที่ 4 ว่าด้วยเรื่องบทบาทการนำของนักศึกษาในการประท้วงต่อต้าน และการสร้างสันติภาพ เริ่มจากงานของ Cecile Medail and Amy Doffegnies เรื่อง Student responses to the

absence of a functional university system: Alternative pathway to higher education in Myanmar (pp. 177 - 190) ซึ่งเป็นงานที่ค่อนข้างใช้ข้อมูลปฐมภูมิมากกว่าชิ้นอื่น ๆ ด้วยงานชิ้นนี้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลายคน งานชิ้นนี้ตั้งคำถามทบทวนกับบทบาทหน้าที่หลักของสถาบันอุดมศึกษาใน 3 ด้าน คือ ด้านการเรียนการสอน การวิจัย และการบริการทางสังคมซึ่งแน่นอนว่าในการทำงานเพื่อสร้างสันติภาพในสังคมที่ถูกรบกวนด้วยระบบเผด็จการทหารมากกว่า 70 ปีของประเทศเมียนมาร์นั้น สถาบันอุดมศึกษาของเมียนมาร์ตกต่ำอย่างมากทั้งในเรื่องคุณภาพการศึกษาและการทำหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาต่อสังคมโดยเฉพาะในเรื่องการสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การพัฒนาภาคพลเมืองประชาธิปไตย และการปรองดองระดับชาติ เมื่อสถาบันอุดมศึกษาไม่ได้ทำหน้าที่อย่างที่ควรจะเป็น บทบาทของนักศึกษาจึงถูกขืนมาทำหน้าที่แทนสถาบันอุดมศึกษาในสร้างแรงบันดาลใจให้พลเมืองเมืองในเรื่องคุณค่าประชาธิปไตยและการเปลี่ยนผ่านทางสังคม

การตั้งคำถามที่เป็นพื้นฐานที่สุดจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะเป็นการไตร่ตรองว่าสถาบันอุดมศึกษาและนักศึกษาซึ่งเป็นปัญญาชนของสังคมได้ทำหน้าที่ตรงไปตรงมาตามปรัชญาและอุดมการณ์ของการศึกษาระดับอุดมศึกษาจริงหรือไม่ เพราะบทบาทในเรื่องนี้มีความสำคัญต่อการสร้างสันติภาพในสังคมเมียนมาร์ และในศตวรรษที่ 21 นั้นสังคมโลกต้องการพลเมืองที่มีความตระหนักรู้ถึงในเรื่องอัตลักษณ์ที่มากไปกว่าการถอดตัวเองกับอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาของตนเองเท่านั้น หากแต่สามารถคิดเชื่อมโยงความเป็นพลเมืองในสังคมที่เปิดกว้างโดยเฉพาะในมิติการเป็นพลเมืองที่สร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมกัน ดังนั้น บทบาทสถาบันอุดมศึกษาจึงควรจะมีบทบาทในการสร้างคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่สามารถวิเคราะห์แยกแยะว่าอะไรเป็นเงื่อนไขของความขัดแย้งและผลกระทบของความขัดแย้งนั้น ๆ ต่อสังคมคืออะไร เพื่อจะารู้เท่าทันและสามารถตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

การนำขบวนประท้วงเพื่อหยุดระบบอาณานิคมของนักศึกษาในแอฟริกาใต้ เรื่อง “Distrupting coloniality: Student-led resistance to the oppressive status-quo in South Africa” (pp. 191 - 204) ที่นำเสนอในบทที่ 13 เป็นอีกงานที่น่าสนใจและชี้ให้เห็นบทบาทของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการนำพาบ้านเมืองของตนนอกจากการตกอยู่ใ้อำนาจของผู้กดขี่ที่ต้องการรักษาอำนาจเหนือของตนไว้ในบ้านของคนอื่น เช่นที่เกิดขึ้นในแอฟริกาใต้ เป็นอีกงานที่ชี้ให้เห็นบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาต่อการต่อต้านนโยบายการแบ่งแยกสีผิวและต่อต้านความไม่เป็นธรรมทางโครงสร้าง (structural inequalities) โดยนักศึกษาตั้งคำถามเชิงโครงสร้างและประณามมหาวิทยาลัยของรัฐที่ไม่สามารถจะเปลี่ยนผ่านระบบการศึกษาของรัฐที่ไม่เอื้อต่อการทำให้การแบ่งแยกสีผิวหมดไปได้ ชำร่ายกลับส่งต่อแนวคิดการแบ่งแยกสีผิวต่อไปในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐอีก การประท้วงต่อต้านครั้งนี้ใช้สื่อสังคมออนไลน์เข้ามาร่วมรณรงค์ด้วยการติดแฮชแท็ก #FeesMustFall ซึ่งได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนทั่วโลก จนในที่สุดก็นำมาสู่การเปลี่ยนแปลง

แนวคิดที่ว่าผิวดำไม่ดีน่ารังเกียจ ผิวดำขาวดีเลิศ (p. 193) และการตระหนักรู้ของกลุ่มเยาวชนคนผิวดำว่าพวกเขาจะไม่ยอมอยู่เฉยๆ แบบไว้ตัวตนอีกต่อไป การลุกขึ้นรณรงค์เริ่มต้นในปี 2015 ด้วยหลักการเรื่อง “สำนึกตัวตนคนผิวดำและอัตลักษณ์ทับซ้อน” (Black consciousness and intersectionality) และเมื่อแนวคิดดังกล่าวจุดติด ก็นำมาสู่ปฏิบัติการทำลายสัญลักษณ์ของการกดขี่ เช่น การทำลายรูปปั้นของคนผิวดำที่เป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของการกดขี่คนผิวดำ เช่น John Rhodes ที่มหาวิทยาลัยแห่งเคปทาวน์ (p.197) เป็นต้น

ในบทที่ 14 ว่าด้วยเรื่อง Whose Democracy?: The University student protest in Burma/Myanmar, 2014-2016 (pp. 205 - 218) โดยเริ่มต้นด้วยคำถามว่า “ประชาธิปไตยของใคร และชี้ให้เห็นรูปแบบการประท้วงของนักศึกษาในระดับสถาบันอุดมศึกษาในเมียนมาร์ในช่วงปี 2014 -2016 ซึ่งทำให้เห็นความพยายามที่จะลุกขึ้นมาทวงถามบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นบทบาทนำของขบวนการนักศึกษาเมียนมาร์ซึ่งกล่าวได้ว่ามีความโดดเด่นต่อเนื่องมาหลายทศวรรษ ตั้งแต่ 1920 เป็นต้นมา ครั้งแรก ๆ เป็นการประท้วงระบบการศึกษาของเจ้าอาณานิคมเก่า คือ สหราชอาณาจักร ด้วยขบวนการนักศึกษาเห็นว่าการศึกษาของเจ้าอาณานิคมคือ การศึกษาที่ทำให้เป็นทาส (slave education) (p. 207) แม้ว่าเส้นทางนำการเปลี่ยนแปลงของพวกเขาจะยังต้องใช้พลังกำลังและเวลาอีกมาก เนื่องจากระบบเผด็จการทหารพม่าที่ขยายอำนาจและฝังรากลึกมากกว่า 50 ปี และในปี 2015 ประธานาธิบดีเต็งเส่งพยายามที่จะออกกฎหมายปฏิรูปการศึกษาของชาติ แต่ด้วยกระบวนการนั้นไม่โปร่งใสและขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ทำให้นักเรียนนักศึกษาลุกฮือประท้วงต่อต้านด้วยการเดินขบวนที่เรียกได้ว่ายาวเหยียดมากกว่า 100 ไมล์ แต่การประท้วงครั้งนี้ก็ทำให้นักศึกษาถูกจับไปจำนวนมาก (p. 206) อย่างไรก็ตาม บทบาทของนักศึกษาเมียนมาร์ก็ได้นำมาสู่คุณูปการสำคัญต่อ “ประชาธิปไตยศึกษา” (Democratic education) ดังปรากฏเป็นข้อเรียกร้อง 11 ประการที่นำเสนอต่อรัฐบาลเมียนมาร์เพื่อส่งเสริม 1) การรวมตัวแทนของนักศึกษาและครูในกระบวนการร่างระเบียบกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและกฎหมายอื่น ๆ ด้วย 2) การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นสหภาพครู และสหภาพนักเรียนนักศึกษา 3) การก่อตั้งคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและคณะกรรมการความร่วมมือระดับมหาวิทยาลัยเพื่อให้การรับรองกฎหมายการศึกษาแห่งชาติ 4) ส่งเสริมการกำหนดใจตนเอง และการจัดการศึกษาด้วยตนเอง ทั้งในระดับปัจเจก ระดับมลรัฐ ระดับภาค และระดับโรงเรียน 5) ปรับรูปแบบการสอบประเมินผลการสอบเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย 6) ปรับปรุงระบบการจัดการเรียนการสอนของครู/อาจารย์ใหม่โดยให้มีหลักประกันเสรีภาพในการคิดการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่แตกต่าง และส่งเสริมการศึกษาด้วยตนเอง 7) ให้รวมวิสัยทัศน์ในกฎหมายการศึกษาชาติที่มีหลักประกันเสรีภาพและการปฏิบัติทางภาษาและวัฒนธรรมของคนกลุ่มน้อย การใช้ภาษาแม่ในการเรียนการสอน และการใช้ภาษาที่หลากหลายในการศึกษาที่เอื้อต่อประชากรทุกกลุ่มชาติพันธุ์ 8) ส่งเสริมการจัดการศึกษาที่รวมคนพิการเข้ามาด้วย 9) ให้คืนสถานะการเป็นนักเรียนนักศึกษาให้กับนักเรียนนักศึกษาที่ออกมาประท้วงเรียกร้อง

สิทธิเสรีภาพและประชาธิปไตย 10) ให้จัดสรรงบประมาณชาติ ร้อยละ 20 สำหรับอุดหนุนการศึกษา และ 11) ให้การศึกษาภาคบังคับครอบคลุมถึงระดับมัธยม (p. 209)

ตอนที่ 5 ซึ่งเป็นบทสรุปส่งท้ายของเล่มที่ให้น้ำหนักกับการตั้งคำถามเชิงท้าทายว่าจะทำงานกันอย่างไรต่อไปในเชิงสถาบัน วิชาการความรู้ และตัวนักเรียนนักศึกษาในการนำองค์ความรู้และพัฒนาต่อในอนาคตอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะต่อเรื่องการสร้างสันติภาพและความเป็นธรรมในสังคมซึ่งการศึกษาระดับอุดมศึกษามักจะเป็นเสาแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ถูกมองข้ามเสมอ อย่างไรก็ตามพัฒนาการและบทบาทที่ผ่านมาของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อความขัดแย้งนั้นมีหลายด้าน หลากรูปแบบหลายระดับ และในหลายจังหวะเวลาของความขัดแย้งและกระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่สันติภาพและความเป็นธรรม ซึ่งผู้เขียนได้สรุปไว้ในตารางหน้า 228-229 เชิญชวนให้ผู้สนใจติดตามในรายละเอียด

บทสรุปส่งท้าย

หนังสือเล่มนี้กล่าวได้ว่า มาในจังหวะเวลาที่สำคัญ ท่ามกลางข่าวสารเรื่องการปิดตัวของมหาวิทยาลัยหลายแห่งทั่วโลก และยังสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสถาบันอุดมศึกษาของไทยและอันที่จริงต่อเมียนมาร์ด้วย เพราะทั้งสองประเทศต่างกำลังเผชิญความท้าทายในช่วงการเปลี่ยนผ่านหรือไม่ผ่านไปสู่อสังคมนิยมประชาธิปไตย และในสถานะที่ยังเปลี่ยนไม่ผ่านนี้พบว่ามี ความรุนแรงและการละเมิดสิทธิมนุษยชนตลอดจนมีกลไกที่ขัดขวางกระบวนการสร้างสันติภาพภายในประเทศของตน ขณะที่สถาบันอื่น ๆ ที่เป็นสถาบันทางสังคมไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางการเมือง สถาบันทางศาสนา สถาบันทางความยุติธรรมที่เคยเป็นเสาหลักค้ำยันสันติภาพและความเป็นธรรมในสังคมขาดความน่าเชื่อถือ สถาบันการศึกษาที่ควรจะเป็นหลักทางวิชาการความคิดให้สังคมจึงถูกท้าทายไปด้วย ดังนั้น งานชิ้นนี้จึงสำคัญต่อการหันมาทบทวนบทบาทและการทำหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาทั้งหลายต่อการฟื้นคืนระบบสังคมที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีเหตุมีผลมากกว่าที่จะใช้กำลังความรุนแรงซึ่งจะพาให้สังคมหวนกลับสู่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ (pre-history) หรือ primitive ซึ่งมนุษย์ยังไม่พัฒนาทางปัญญาญาณนัก ด้วยเพราะเหตุผลดังนี้

1. สังคมไทยเผชิญหน้ากับความขัดแย้งรุนแรงถึงตายขาดแต่ไม่มากกว่า 15 ปี และใช้งบประมาณสำหรับการแก้ไขปัญหาขาดแต่ไปแล้วกว่า 3 แสนล้านบาท ในขณะที่เราสูญเสียบุคลากรที่มีศักยภาพในการพัฒนาชาติบ้านเมืองไปกว่า 7,000 คนและมีเด็กกำพร้ามากกว่า 6,500 คน ซึ่งเด็กเหล่านี้ยังคงอยู่ในระบบการศึกษาและพวกเขาจะเติบโตขึ้นไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติ ขณะที่ 7 ปีหลังรัฐประหารวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 เสรีภาพทางวิชาการในสังคมไทยถูกท้าทายอย่างยิ่ง นักวิชาการจำนวนมากถูกเรียกเข้าค่ายทหารเพื่อปรับทัศนคติ ถูกดำเนินคดี และในช่วงปี 2563- 2564 เสรีภาพทางวิชาการของ

สถาบันอุดมศึกษาถูกคุกคามหนักขึ้น ตั้งแต่ปี 2564 การรัฐประหารของนายพลมิน อ่อง ลาย ทำให้สังคมเมียนมาร์ตกอยู่ในสภาวะใกล้เคียงกับสังคมไทย หากแต่เมียนมาร์สถานการณ์วิกฤตมากกว่าเมื่อการประท้วงด้วยสันติวิธีที่หลากหลายและน่าตื่นตาตื่นใจถูกรัฐบาลทหารปฏิเสธที่จะรับฟังและนำมาสู่การใช้ความรุนแรงที่อาจเรียกได้ว่าเป็นสงครามกลางเมือง สถาบันอุดมศึกษาและแม้กระทั่งนักเรียนนักศึกษาถูกคุกคามอย่างหนักถึงตายและถูกจับกุมคุมขังใช้แรงงานอย่างหนัก และสอดคล้องกับงานเขียนของ ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งไม่ได้อาทรร้อนใจกับสภาพความขัดแย้งในสังคม ตรงกันข้าม หลายแห่งกลับทำหน้าที่รับใช้คณะรัฐประหารทั้งด้วยการสอดส่องตรวจตรา ควบคุมภายใน และผลิตงานวิชาการรับใช้คณะรัฐประหารจนทำให้สูญเสียความชอบธรรมและนำมาสู่การถูกตั้งคำถามว่าสถาบันอุดมศึกษาจะมีไว้ทำไมหากมิได้รับใช้ประชาชน

2. สังคมไทยมีความขัดแย้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ไม่น้อยไปกว่าในสังคมอื่น ๆ ที่หนังสือเล่มนี้นำเสนอ ทว่าสังคมไทยยังไม่เคยถอดบทเรียนจากสถาบันอุดมศึกษาอย่างจริงจังว่าบทบาทของสถาบันการศึกษาในสังคมไทยมีบทบาทรับผิดชอบต่อการสร้างสันติภาพในสังคมมากน้อยเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นในด้านการวิจัย การเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม การสร้างพลเมืองประชาธิปไตยที่มุ่งเน้นความเสมอภาคเป็นธรรมทางสังคม และการมีบทบาทนำในการสร้างสันติภาพและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม

3. ในประวัติศาสตร์สังคมการเมืองไทย แม้จะไม่ได้ถูกรอบครองโดยต่างชาติและไม่ได้ถูกปกครองด้วยนโยบายแบ่งแยกกีดกันทางสีผิว แต่ในความเป็นจริง สังคมไทยก็ก้าวไม่พ้นอคติและการกีดกันคนอื่นที่ไม่ใช่ไทยตามนิยามของฝ่ายชาตินิยมและอนุรักษนิยม กล่าวให้ถึงที่สุด อุดมศึกษาไทยยังทำตัวเป็นเสมือน “การศึกษาเพื่อเป็นทาสอาณานิคม” ทางอุดมการณ์ชาตินิยมแบบไม่ลืมหูลืมตา หรือ “การศึกษาเพื่อความเป็นทาสทุนนิยม” หรือแม้กระทั่ง “การศึกษาเพื่อการรักษาโครงสร้างทางชนชั้นของผู้กดขี่”

4. เมื่อหวนพิจารณาบทบาทของสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มนักวิชาการ และบรรดานักเรียนนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาของไทยก็ยังไม่เห็นจุดยืนที่ชัดเจนในการยืนหยัดเรียกร้องสันติภาพและความเป็นธรรมทางสังคม และไม่เห็นการผนึกกำลังอย่างเหนียวแน่นในการนำเอาหลักการเพื่อสังคมประชาธิปไตยที่เคารพสิทธิและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาเป็นจิตวิญญาณในการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างพลเมืองที่ส่งเสริมสันติภาพและความเป็นธรรมในสังคมอย่างแท้จริง เห็นได้จากการนิ่งเงียบต่อความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นทุกหนแห่งในสังคมไทยตลอดระยะเวลากว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา

References

David Palfreyman, Paul Temple. (2017). *Universities and Colleges: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Kromydas, Theocharis. (2017). Rethinking Higher Education and Its Relationship with Social Inequalities: past knowledge, present state and future potential. *Humanities and Social Sciences Communications* 3(1); 1-12.

Smith, Alan. (2003). The influence of education on conflict and peace building. UNESCO: EFA Global Monitoring Report. Accessed by <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000191341>

Smith, Alan, and Vaux, Tony. (2003). 'Education, Conflict and International Development', Department for International Development, London. Accessed by <https://gsdrc.org/document-library/education-conflict-and-international-development/>

Smith, Alan and Christine Smith Ellison. (2012). Youth, Education, and Peacebuilding. UNESCO: Engaging Youth in Planning Education for Social Transformation. Accessed by <https://www.eccnetwork.net/sites/default/files/media/file/IIEP-Youth-Education-and-Peacebuilding.pdf>

The Economist. (18 December 2021). Democracy declined across Asia in 2021. Accessed by <https://www.economist.com/asia/2021/12/18/democracy-declined-across-asia-in-2021>